

KRİZ ORTAMINDA İŞLETME YÖNETİCİLERİNİN TUTUMLARI VE MUHASEBE MESLEK MENSUPLARINDAN BEKLENTİLERİ: KOBİlerde Bir Araştırma

Selçuk YALÇIN*

ÖZET

Bu çalışma küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin yöneticilerinin kriz ortamında kriz ve kendi iş süreçleri hakkındaki tutumları ile muhasebe meslek elemanlarından beklentilerini araştırır. Bu amaçla geliştirilen bir anket kullanır. Araştırmanın ana kütlesi Türkiye’de yedi ilden rassal olarak seçilen küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşturulmuştur. Bu çalışma üç ayrı faktör analizi kullanarak sekiz faktör belirler. Bulgular, küçük ve orta ölçekli işletme yöneticilerinin krizin etkilerinin farkında olduğunu ve değişen dış çevre şartlarına uyum sağlamaya çabaladıklarını göstermektedir. İşletme yöneticileri muhasebe meslek mensuplarından temel muhasebe hizmetleri ve maliyet ve verimlilik çalışmalarında yardım konusunda yüksek seviyede beklentilere sahiptir. Ayrıca onlar yatırım kararlarında yardım sağlama konusunda muhasebe meslek mensuplarından nispeten yüksek seviyede beklentileri vardır. Diğer taraftan, krizi fırsat olarak görmedikleri ve kriz problemlerini çözmede muhasebe bilgisini önemsemedikleri söylenebilir. Ayrıca onların muhasebe süreçlerine yeterli özeni göstermediklerini ve stratejik işletme kararlarında muhasebe meslek mensuplarından orta derecede beklentilere sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Meslek Mensuplarından Beklentiler, KOBİ, Kriz, Faktör Analizi.

ATTITUDES OF BUSINESS MANAGERS AND THEIR EXPECTATIONS FROM MEMBERS OF THE ACCOUNTING PROFESSION: A Research in SMEs.

ABSTRACT

This paper explores attitudes of executives of small and medium-sized enterprises towards the crisis and their business processes and their expectations from members of the accounting profession in the crisis

* D.P.Ü. Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Muhasebe Bölümü (Yrd. Doç. Dr.)

environment. It uses a questionnaire developed for this purpose. The population of the research is composed of the firms randomly selected among small and medium-sized enterprises in seven provinces of Turkey. This paper determines eight factors by using three separate factor analyses. The findings indicate that executives of small and medium-sized enterprises are aware of the effects of the crisis and struggle to adapt to changing external environmental conditions. Business managers have a high level of expectation from members of the accounting profession about basic accounting services and providing assistance for the cost and productivity studies. Furthermore, they have a relatively high level of expectation from members of the accounting profession about providing assistance for investment decisions. On the other hand, it can be said that they do not see the crisis as an opportunity, and ignore accounting information in solving problems of the crisis. Furthermore, we can say they do not pay enough attention to the accounting processes and have a moderate level of expectation to members of the accounting profession on strategic business decisions.

Key words: Expectations from Members of the Accounting Profession, SME, Crisis, Factor Analysis.

GİRİŞ

İşletmelerde faaliyetlerin ve işlemlerin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde işleyişini sağlamak ve kaydetmek, faaliyet sonuçlarını ilgili mevzuat çerçevesinde denetlemek, değerlendirmeye tabi tutarak gerçek durumu işletme ile ilgililere tarafsız bir şekilde sunmak görevlerini yerine getiren, yüksek mesleki standartlara sahip, topluma karşı sorumluluk duygusu ile hareket eden ve bu bağlamda 3568 sayılı “Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu”nun 2/A ve 2/B maddelerinde yazılı işlemleri yapan, aynı kanunun 4, 5, ve 9. maddelerinde belirtilen genel ve özel şartları taşıyanlara “Muhasebe Meslek Mensubu” denir. (Ayboğa, 2003: 331) Muhasebe meslek mensuplarının en önemli görevlerinden biri işletme hakkında bilgi bekleyen muhasebe bilgi kullanıcılarına bilgi sunmaktır. İşletmelerin faaliyetleri ve faaliyet sonuçlarıyla işletme yöneticileri, sahipleri ve ortakları, çalışanları, devlet kuruluşları, kredi kuruluşları ve yatırımcılar gibi işletme ile doğrudan veya dolaylı çıkarları olan kişi ve kurumlar ilgilenmektedir. (Kalmış vd., 2006,145)

Ekonomik krizler, “bir ülkede beklenmedik şekilde veya yetersiz ya da yanlış yönetsel tercihlerle belirli bir dönemde ortaya çıkan makro ekonomik buhranlar” olarak tanımlanabilir. (Apak, 2009: 6) Krizin olduğu sektör ve bölgeye göre etkilenme düzeyinde farklılıklar olmakta birlikte, işletmelerin; talep düşmesi nedeniyle satışlarda azalma, stoklarda artma, alacak tahsilin-

de sorunlarla karşılaşma, borçlanma olanaklarında daralma gibi problemlerle karşılaşmaları muhtemel gözükmektedir. Söz konusu problemlerle ekonomik kriz, işletmelerin girdi, üretim, fiyat, yatırım kararları, istihdam imkânları, kar marjları, kalite düzeyleri, kapasite kullanım oranları gibi göstergelerde değişiklikler meydana getirir. (Daştan, 2009: 69) Ayrıca yerel para biriminin değerinde meydana gelen düşüşler ihracatın azalmasına ve ithalatın artmasına neden olarak işletmelerin göstergelerini olumsuz etkiler. Ekonomik krizlerin tüm bu olumsuz etkileri işletmelerin kapanmasına yada el değiştirmelerine yol açabilir.

Ekonomik krizin önemli bir nedeni de muhasebe bilgi sisteminin etkin oluşturulamaması ve üst yöneticilerin bunu kullanmamalarıdır. (Hacıüstemoğlu, 2009: 26) Bilginin işletmeler açısından yönetilmesi, geliştirilmesi ve kökleşmesinde ise muhasebe bilgi sistemi önemli bir rol üstlenmiş bulunmaktadır. (Şakrak, 1999: 57) Muhasebe bilgi sistemi tarafından üretilen ve söz konusu özelliklere haiz bilgilerin kriz dönemlerindeki değeri tarif edilemez düzeydedir. (Daştan, 2009: 58)

Meslek mensubunun kriz öncesi, krizde ve kriz sonrası görev ve sorumlulukları vardır. (Hacıüstemoğlu, 2009: 26) Çünkü muhasebe bilgi sistemi sadece geçmiş olayları kayıtlayan bir sistem değil, aynı zamanda faaliyetlerin önceden planlanmasını ve sonuçların anlamlı bir şekilde irdelenmesini olanaklı kılan ve gelecekle ilgili öngörülerin yapılabilmesini sağlayacak kayıt yöntemlerini de içeren etkili bir yönetim aracıdır. (Daştan, 2009: 63) Muhasebe meslek mensubunun iyi bir risk yöneticisi olması gerekir. (Hacıüstemoğlu, 2009: 26) Muhasebe bilgi sistemi, işletme yönetimine kriz dönemlerinde ihtiyaç duyduğu bilgileri; erken uyarı sistemleri kurma ve karar süreçlerinde çabukluk, kurumsal yönetim, sürekli maliyet düşürme ve tasarruf stratejileri oluşturma, etkin iletişim ile nakit ve çalışma sermayesi yönetimi gibi konularda katkı sağlayabilecek şekilde sunabilir. (Daştan, 2009: 58) Muhasebe meslek mensubu doğru varlık eşlemesi, doğru yabancı/yerli para eşlemesi, bütçe yapmak, dengeli ve sürdürülebilir büyüme vb. konularda uzman davranarak kriz karşısında işletmesini yönetebilir. (Hacıüstemoğlu, 2009: 26)

Kriz dönemlerinde işletmeler açısından anahtar konu uyum sağlama yeteneği olarak vurgulanabilir. Bu ise karar süreçlerinde hız, esneklik ve doğruluk gereksinimini ön plana çıkarmaktadır. (Şakrak, 1999: 57) İşletme yöneticilerinin kriz ortamında kendi iş süreçleri ve kriz algılamaları ile muhasebeden beklentilerinin araştırılması önemli sonuçlar ortaya koyabilir. Böylece

işletme yöneticilerinin muhasebe meslek mensuplarından beklentileri belirlenmesi verilen hizmet kalitesinin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca, meslekte uzmanlaşma sağlanabilmesi için muhasebe mesleğinin bilgi boyutunun ön plana çıkarılması ve işletme sahiplerinin, meslek mensuplarından katma değerli hizmetler alabilecekleri şeklinde bilinçlendirilmesi gerekir. (Hacırüstemoğlu, 2009: 17)

Ülkemizdeki işletmelerin büyük çoğunluğu küçük ve orta büyüklükteki işletmelerdir. Bu yüzden çalışmamızın kapsamına sadece kobi niteliğindeki işletmeler dâhil edilmiş, büyük işletmeler kapsam dışında bırakılmıştır. Ülkemizin rassal olarak seçilen yedi ilinde rassal olarak seçilen kobilere bu amaçla hazırlanmış olan anket uygulanmıştır. Anketten elde edilen verilerle katılımcıların kriz ve işletmelerinin iş süreçleri hakkındaki tutumları ile muhasebe meslek mensuplarından kriz ortamında beklentilerini analiz etmek amacıyla üç ayrı faktör analizi uygulanmıştır. Daha sonra her bir faktörden elde edilen faktörlerin altında toplanan değişkenlere katılımcılar tarafından 5'li likert ölçeğine göre verilen cevapların ortalamaları ve standart sapmalarının analizleri yapılmıştır.

1. YÖNTEM

Bu araştırma kriz ortamında küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin kriz ortamında kendi iş süreçleri ve kriz hakkındaki tutumlarını, muhasebe uygulamalarını ve muhasebe meslek mensuplarından beklentilerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmamızda birincil veri toplamak amacıyla bir anket geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Anketin hazırlanmasında (Şakrak, 1999; Yıldırım, 2007 ve Suadiye ve Yükselen 2001) çalışmalarından yararlanılmıştır. Ölçme aracı hazırlama teknik ve yöntemleri doğrultusunda hazırlanan sorularda alanında uzman kişilere danışılarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Anketin ön testi 20 işletmeye uygulanarak yapılmıştır. Yapılan düzeltmelerden sonra geriye kalan maddeler ankette rassal olarak sıralanmıştır. Böylece ölçülmek istenen kapsam önceden belirlenerek sorular bu kapsama göre hazırlanmıştır. Anketin soruları Likert tipi 5'li ölçek ile hazırlanmıştır. Denek her değişkenle ilgili tutum derecesini bu seçeneklerden birini işaretleyerek belirtmiştir.

Araştırmanın ana kütlelerini Türkiye'de faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmeler oluşturmaktadır. Anket formu 2010 yılı Mart-Haziran döneminde örnekleme rassal olarak dâhil edilen Eskişehir, İstanbul ve Kütahya illerinde 100'er; Adana, Çorum, Düzce ve Kahramanmaraş illerinde 50'er

işletmeye doldurulmak üzere bırakılmış ve daha sonra geri toplanmıştır. Bu süreçte bazı işletmeler anketi cevaplamayı kabul etmemiş, bazıları da anket formunu iade etmemişlerdir. Çalışmalar sonunda geri dönen kullanılabilir anket sayıları; Eskişehir'de 68, İstanbul'da 80, Kütahya'da 97, Adana'da 26, Çorum'da 40, Düzce'de 46 ve Kahramanmaraş'ta 29 şeklindedir. Böylece geri dönen kullanılabilir anket sayısı 386 ve anket geri dönüş oranı % 77'dir.

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde çeşitli istatistiksel tekniklerden yararlanılmıştır. İstatistiksel işlemler SPSS 17 istatistik paket programı ile yapılmıştır. Betimsel analiz kapsamında her bir değişkene ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma ve yüzde-frekans değerleri incelenmiştir. Yordamsal analiz kapsamında ise, faktör analizi ve ölçme aracının güvenilirlik düzeyi ve alt boyutlarının belirlenmesi amacıyla kullanılan istatistikler yer almıştır.

2. ARAŞTIRMA BULGULARI

2.1. Demografik Özellikler

Anketi cevaplayan işletmelerin buldukları sektörler Tablo 1'de sunulmuştur. Katılımcı işletmelerin % 50'si ticaret, % 28.2'si hizmet ve % 21.8'i üretim işletmesidir. Katılımcı işletmelerde çalışan sayıları incelendiğinde % 82.8'inin 49 işçiden az, % 12.2'sinin 50 ile 99 arasında işçi çalıştırdığı görülmektedir. 100'den fazla işçi çalıştıran işletme oranı ise sadece % 4.9 oranındadır. Katılımcıların % 43.7'si işletme sahibi iken, diğerleri çeşitli seviyelerde işletme çalışanından oluşmaktadır. Anketi cevaplayan işletmelerin % 66.4'ü 10 yıldan daha az süredir var olan işletmelerdir. Diğer taraftan 15 yıldan daha uzun süredir var olan işletme oranı sadece % 12.6'dır.

Katılımcı işletmelerin yasal defterlerinin tutulma şekilleri Tablo 1'de sunulmuştur. Buna göre işletmelerin % 4.8'inin kanuni defterleri işletme bünyesinde imza yetkisi bulunan işletme çalışanı tarafından tutulmaktadır. Diğer taraftan işletmelerin % 29.3'ünde kanuni defterleri işletme bünyesinde tutulmakta ve dışarıdan danışmanlık alınmakta ve % 70.7'sinde ise işletme dışında bir meslek mensubu tarafından tutulmaktadır. Anketle işletmelerde ayrı bir muhasebe biriminin varlığı ve ayrı bir maliyet yönetim/muhasebesi biriminin varlığı sorgulanmıştır. Soruya cevap veren işletmelerin % 44.3'ünde ayrı bir muhasebe birimi ve % 10.1'inde ayrı bir maliyet/yönetim muhasebesi birimi olduğu görülmektedir.

2.2. Faktör Analizi

Faktör analizinde amaç çok sayıdaki maddenin daha az sayıda faktörle ifade edilmesidir. Bu yüzden faktör analizi bir ölçekteki maddelerin bir birini

dışta tutan daha az sayıda gruplara-faktörlere ayrılıp ayrılmadığını görmek için, yani madde indirgeme amacıyla uygulanır. Böylece aynı faktörü ölçen maddeler bir araya toplanarak oluşan gruba-faktöre bu maddelerin içeriğine göre bir isim verilmeye çalışılır (Balci, 1997: 126). Bu faktörlerden her biri ölçmedeki kuramsal yapıyı ifade eder.

TABLO 1: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

Örneklemdaki Firmaların Karakteristikleri (n=386)	Sıklık	%
Bölüm A: İşletmelerin Sektörel Dağılımı		
Hizmet	109	28
Üretim	84	22
Ticaret	193	50
Bölüm B: Çalışan Sayısına Göre Dağılım		
1-49 kişi	318	82.4
50-99 kişi	47	12.2
100-149 kişi	12	3.1
150 kişi ve üzeri	7	1.8
Cevapsız	2	0.5
Bölüm C: Anketi Cevaplayanın İşletmedeki Konumu		
İşletme Sahibi	166	43.0
Sorumlu Müdür	75	19.4
Bölüm Şefi	50	13.0
Diğer	89	23.1
Cevapsız	6	1.6
Bölüm D: İşletmenin Faaliyet Süresi		
1-4 Yıl	108	28.0
5-9 Yıl	145	37.6
10-14 Yıl	80	20.7
15 Yıl ve Üzeri	48	12.4
Cevapsız	5	1.3
Bölüm E: Ayrı Muhasebe Biriminin Var mıdır?		
Vardır	171	44.3
Yoktur	215	55.7
Bölüm F: Ayrı Maliyet/Yönetim Muhasebesi Birimi Var mıdır?		
Vardır	39	10.1
Yoktur	347	89.9
Bölüm G: Kanuni Defterlerin Tutuluş Şekli		
İşletme bünyesinde imza yetkisi olan işletme personeli tarafından tutulmakta	18	4.7
İşletme bünyesinde işletme personeli tarafından tutulmakta müşavirlik hizmeti satın alınmakta.	92	23.8
İşletme dışında işletme çalışanı olmayan bir meslek mensubu tarafından tutulmaktadır.	265	68.7
Cevapsız	11	2.8

Faktör analizi dört temel aşamada gerçekleştirilmektedir. Bunlar, verilerin faktör analizi için uygunluğunun değerlendirilmesi, faktörlerin elde edilmesi, faktörlerin rotasyonu ve faktörlerin isimlendirilmesidir. Veri setinin faktör analizine uygun olup olmadığını değerlendirmek amacıyla üç yöntem kullanılmaktadır. Bunlar korelasyon matrisinin oluşturulması, Barlett testi, Kaiser-

Meyer-Olkin (KMO) testleridir. KMO örneklem yeterliliği ölçütü, gözlenen korelasyon katsayıları büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran bir indekstir. KMO oranının 0,5'in üzerinde olması gerekir (Kalaycı vd., 2006: 322). Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te görüldüğü gibi iş süreçleri faktör analizinin KMO ölçütü 0.891, kriz faktör analizinin KMO ölçütü 0.830 ve muhasebe meslek mensuplarından beklenti faktör analizi KMO ölçütü 0.874 olarak hesaplanmıştır. Üç KMO örneklem yeterliliği ölçütü de 0.5'ten büyük olduğundan üç veri setinin de faktör analizi için uygun olduğunu söyleyebiliriz. İkinci bakacağımız test Bartlett testidir. Bartlett küresellik testi bize değişkenler arasında yeterli oranda ilişki olup olmadığını gösterir. Eğer Bartlett testinin p değeri 0.05 anlamlılık derecesinden düşük ise değişkenler arasında faktör analizi yapmaya yeterli düzeyde bir ilişki vardır (Sipahi vd. 2008: 79). Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te görüldüğü gibi üç faktör analizi için de Bartlett test (Sig. Değeri) anlamlıdır. Bu demektir ki, değişkenler arasında yüksek korelasyonlar mevcuttur. Böylece yine üç veri setinin de faktör analizi için uygun olduğu söylenebilir.

Faktör analizinde faktör sayısını belirlemede değişik yöntemler söz konusudur. Bunlardan ikisi, özdeğer (Eigenvalue) ve çizgi grafiği (scree plot) 'dir. Özdeğer, hem faktörlerce açıklanan varyansı hesaplamada, hem de önemli faktör sayısına karar vermede dikkate alınan bir katsayıdır. Faktör analizinde, başlangıçta genel olarak özdeğeri 1 yada 1'den daha büyük olan faktörler önemli faktörler olarak alınır. Ancak araştırmacı, analiz sonuçlarına göre bu eşik değeri arttırabilir (Büyüköztürk, 2007: 125). Ayrıca faktörlerin özdeğerlerine dayalı olarak çizilen çizgi grafiği incelenerek grafikte eğimin kaybolmaya başladığı noktanın işaret ettiği sayıda faktör belirlenebilir. Çalışmamızda SPSS'in kendi belirlediği faktör sayısına göre oluşan faktör analizinde özdeğer istatistiği (Eigenvalue) 1'den büyük faktör sayısı iş süreçleri faktör analizi için üç, kriz faktör analizi için iki ve muhasebe meslek mensuplarından beklenti faktör analizi için altıdır. Ancak iş süreçleri faktör analizinde üç faktör ve muhasebe meslek mensuplarından beklenti faktör analizinde altı faktör üzerinden yapılan faktörlerin isimlendirilmesinde problem yaşanmıştır. Bu yüzden, iş süreçleri ve muhasebe meslek mensuplarından beklentiler faktör çizgi grafikleri incelenerek faktör sayılarının iş süreçleri faktör analizinde iki ve muhasebe meslek mensuplarından beklenti faktör analizinde dört ile sınırlandırılması kararlaştırılmıştır. Böylece iş süreçleri faktör analizi iki faktörle, muhasebe meslek mensuplarından beklenti faktör analizi dört faktörle sınırlandırılarak tekrarlanmıştır.

Faktör analizinde anlamlı faktörler elde edebilmek için faktör döndürmesi yapılır. Bazen orijinal faktör yüklerinden bilgi elde edilmesi zor olabilir. Bu nedenle faktör yapısını daha basit hale getirmek için onları belirli bir açı ile döndürmek uygun olur (Özdamar, 2004: 254). Çalışmamızda varimax tekniğiyle orthogonal döndürme uygulanmıştır. Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te döndürülmüş faktör matrislerinden elde edilen sonuçlar yer almaktadır. Bu matris faktör analizinin nihai sonucudur. Bir değişkenin hangi faktör altında mutlak değer olarak büyük ağırlığa sahipse o değişken o faktör ile yakın ilişki içindedir (Kalaycı vd. 2006: 330).

2.2.1. İş Süreçleri Faktör Analizi

Katılımcıların kendi iş süreçleri konusundaki tutumlarıyla ilgili sorulara verilen cevapların ortalamaları incelendiğinde, muhasebe bilgilerinin ve kalitenin çok önemli olduğu; son dönemlerde müşteri memnuniyeti için daha çok zaman harcandığı; işletmelerin içinde bulunduğu sektörlerin rekabetçi olduğu ve ürün ve hizmetlerin kalite, fonksiyon ve maliyetleri arasında denge kurmanın öneminin son dönemlerde daha fazla arttığı görülmektedir. Diğer taraftan verimsizlik ve israfın önlenmesi, maliyet unsurlarının analizi, performans ölçümü, iç denetim, stok takibi, alacak takibi konularına gereken önemin verilmediği ve finansal tablolardan ve maliyet muhasebesi sistemlerinden yeterince yararlanılmadığı görülmektedir.

İş süreçleri faktör analizine 18 değişkenle başlanmıştır. Ancak üç değişken, döndürülmüş bileşen matrisinde birden fazla faktör altında birbirine yakın yükler aldığından analizden çıkartılmış ve kalan 15 değişkenle faktör analizi tekrarlanmıştır. Böylece iş süreçleri döndürülmüş bileşen matrisi incelenerek bir faktör altında büyük ağırlığa sahip değişkenlerin gruplandırılmasıyla elde edilen iki faktör isimlendirilmiştir. Muhasebe süreçleri olarak isimlendirdiğimiz yedi değişkenin toplandığı birinci faktör toplam varyansın % 25.918'ini ve dış çevre uyum süreçleri olarak adlandırdığımız ve sekiz değişkenden oluşan ikinci faktör toplam varyansın % 24.567'sini ve tüm faktörler birlikte toplam varyansın % 50.485'ini açıklamaktadır.

2.2.2. Kriz Faktör Analizi

Katılımcıların krizle ilgi algılamalarını sorgulayan soruların cevapların ortalamaları incelendiğinde, alacakları tahsil edememek, satışların ve karların azalması, üretim maliyetleri, rekabetin artması önemli problemler olarak görülmektedir. Ayrıca müşteri istek ve ihtiyaçları ile müşteri memnuniyetinin öneminin anlaşıldığı ve fiyat indirimleri ve reklamlarla bu problemlerin aşılabil-

leceğinin düşünüldüğü görülmektedir. Diğer taraftan kriz fırsat olarak görülmemekte ve bu ortamda katılımcıların muhasebeden elde edilen bilgilerden yeterince yararlanmadıkları ve bunu önemsemedikleri görülmektedir.

Tablo 2: İş Süreçleri Faktör Analizi

Faktörler	Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Faktör Yükleri	Eaktörlerin Açıklayıcılığı (%)	Güvenilirlik
Muhasebe Süreçleri	İşletmemizde üretim faaliyetlerinde yardımcı kurumsal kaynak planlaması programları kullanılmaktadır.	2.43	1.41	0.842	25.918	0.848
	Maliyetlerin tamamını ürünlere yansıtmak amacıyla kurulmuş bir maliyet muhasebesi sistemimiz vardır.	2.66	1.42	0.822		
	İşletmemizde stok takibini yapan muhasebeden ayrı bir birim vardır.	2.88	1.43	0.694		
	İşletmemizde faaliyet sonuçlarını takip etmede bilanço ve gelir tablosu, fon akım tablosu benzeri finansal tablolar yeterli düzeyde kullanılmaktadır.	3.21	1.36	0.672		
	İşletmemizde performans ölçümü için geliştirilmiş finansal ve finansal olmayan ölçüler kullanılmaktadır.	3.12	1.32	0.607		
	İşletmemizde iç denetim çalışmaları yapılmaktadır.	3.32	1.36	0.597		
	İşletmemizde muhasebe bilgilerinin ihtiyaç duyulan birimlere akışını sağlayan muhasebe bilgi sistemi kurulmuştur.	3.32	1.35	0.571		
Dış Çevre Değişimine Uyum	İşletmemizde verimlilik ve israfın önlenmesi için çalışmalar yürütülmektedir.	3.68	1.22	0.729	24.567	0.843
	İşletmemizde kalite herkesin işidir.	3.96	1.14	0.685		
	İşletmemizin piyasada rekabetçi olması çok önemlidir.	3.68	1.22	0.669		
	İşletmemizde maliyet unsurlarının analizi yapılmaktadır.	3.57	1.28	0.641		
	İşletme çalışanlarıyla ilgili geliştirilmiş performans ölçülerimiz vardır.	3.36	1.26	0.631		
	Son dönemlerde müşteri memnuniyeti için daha çok zaman harcıyoruz.	4.02	1.03	0.621		
	İşletmemizin içinde bulunduğu sektör rekabetçidir.	3.97	1.07	0.614		
Ürün ve hizmetlerin kalite, fonksiyon ve maliyetleri arasında denge kurmanın önemi son dönemlerde daha fazla artmıştır.	3.94	0.95	0.526			
Kaiser Meyer Olkin Scale Validity :					0.891	
Bartlett Test Ki Square :					2165.319	
Df :					105	
P :					0.000	
Toplam Faktör Açıklayıcılığı :					50.485	
Toplam Güvenilirlik :					0.890	

Tablo 3: Kriz Faktör Analizi

Faktörler	Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Faktör Yükleri	Faktörlerin Açıklayıcılığı (%)	Güvenilirlik
Krizin Etkileri	Kriz ortamında alacaklarımızı tahsil edememek en önemli problemimizdir.	4.02	1.08	0.719	31.747	0.806
	Kriz ortamında sektörümüzde işletmeler arası rekabet artış göstermiştir.	3.81	1.10	0.711		
	Kriz ortamında en önemli problem karların düşmesidir.	3.94	1.09	0.698		
	Kriz ortamında müşteri istek ve ihtiyaçlarını karşılamak daha çok önemlidir.	4.08	0.90	0.656		
	Kriz ortamında en önemli problem satışların azalmasıdır.	3.95	1.06	0.656		
	Krizde müşteri memnuniyetinin önemi daha fazla ortaya çıkmıştır.	3.99	1.05	0.628		
	Kriz ortamında üretim maliyetleri önemli hale gelmiştir.	3.90	1.03	0.593		
Çözüm	Kriz ortamında muhasebeden elde edilen bilgilerden daha fazla yararlandık.	3.42	1.26	0.866	20.944	0.763
	Ekonomik krizlerde muhasebe bilgileri hayati öneme sahiptir.	3.69	1.18	0.816		
	Krizler işletmemiz için fırsattır.	2.94	1.41	0.752		
Kaiser Meyer Olkin Scale Validity :					0.830	
Bartlett Test Ki Square :					981.677	
Df :					45	
P :					0.000	
Toplam Faktör Açıklayıcılığı :					52.692	
Toplam Güvenilirlik :					0.805	

Tablo 3'te yer alan kriz faktör analizine 12 değişkenle başlanmıştır. Ancak iki değişken döndürülmüş bileşen matrisinde birden fazla faktör altında ve birbirine yakın yükler aldığından analizden çıkartılmış ve kalan 10 değişkenle faktör analizi tekrarlanmıştır. Krizin etkileri olarak adlandırılan birinci faktör yedi değişkenden oluşmakta toplam varyansın % 31.747'sini açıklamaktadır. Çözüm olarak adlandırdığımız ikinci faktör üç değişkenden oluşmakta ve toplam varyansın % 20.944'ünü açıklamaktadır. Böylece tüm faktörler birlikte toplam varyansın % 52.692'sini açıklamaktadır.

2.2.3. Muhasebe Meslek Elemanından Beklentiler Faktör Analizi

Katılımcıların verdikleri cevapların ortalamalarına göre muhasebe meslek mensuplarından en önemli beklentileri temel muhasebe hizmetleri olarak ifade edilebilecek vergi dairesi ve Sosyal Güvenlik Kurumu ile ilgili işlemlerin yapılması ve faaliyet sonuçlarının tam ve doğru olarak ortaya konması kon-

ması olarak özetlenebilir. Diğer taraftan katılımcıların beyannamelerin hazırlanması dışında da beklentileri vardır.

Tablo 4'te yer alan muhasebe meslek mensuplarından beklentiler faktör analizine 41 değişkenle başlanmıştır. Ancak 16 değişken birden çok faktörde birbirine yakın yükler aldıkları ve anti-image korelasyon matrisinde 0.500'den daha düşük değerler aldıkları için değerlendirme dışı bırakılmıştır. Böylece kalan 25 değişkenle faktör analizi tekrarlanmış ve dört faktör tespit edilmiştir. İşletmenin stratejik kararlarında yardım olarak isimlendirilen ve 13 değişkenden oluşan birinci faktör toplam varyansın % 23.988'ini; yatırım kararlarında yardım olarak adlandırılan ve dört değişkenden oluşan ikinci faktör toplam varyansın % 11.992'sini; maliyet ve verimlilik çalışmalarında yardım olarak adlandırılan ve dört değişkenden oluşan üçüncü faktör toplam varyansın % 11.199'unu ve temel muhasebe hizmetleri olarak adlandırılan ve dört faktörden oluşan dördüncü faktör toplam varyansın % 8.180'ini açıklamaktadır. Böylece tüm faktörler birlikte toplam varyansın % 55.359'unu açıklamaktadır.

Tablo 4: Meslek Mensuplarından Beklenti Faktör Analizi

Faktörler	Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Faktör Yükleri	Eaktörlerin Açıklayıcılığı (%)	Güvenilirlik
İşletme faaliyetleriyle ilgili Stratejik kararlarda yardım.	Marka değeri oluşturulması ve yönetilmesinde yardımcı olmalıdır.	3.29	1.35	0.730	23.988	0.911
	İşletmenin rekabet stratejilerinin geliştirilmesine yardımcı olmalıdır.	3.49	1.25	0.723		
	İşletme ürün-hizmetlerinin pazar performanslarının ölçümünde yardımcı olmalıdır.	3.39	1.29	0.714		
	İşletmede kalite çalışmalarının yürütülmesinde yardımcı olmalıdır.	3.54	1.22	0.699		
	İşletmenin misyon tanımlamasında yardımcı olmalıdır.	3.36	1.27	0.679		
	İşletmenin vizyon tanımlamasında yardımcı olmalıdır.	3.43	1.26	0.675		
	İşletmenin hammadde tedarik zincirinin yönetilmesinde yardımcı olmalıdır.	3.36	1.33	0.656		
	Çalışanların performanslarının ölçümünde yardımcı olmalıdır.	3.41	1.28	0.638		
	İşletmenin ürün ve üretim süreçlerinin müşteri istekleri doğrultusunda düzenlenmesinde gerekli bilgileri yöneticilere sunmalıdır.	3.43	1.23	0.613		
	İşletmenin yeni ürün kararlarında yardımcı olmalıdır.	3.49	1.28	0.601		
	İşletmenin yeni pazarlara girişlerinde yardımcı bilgiler sağlamalıdır.	3.54	1.26	0.597		
	İşletmenin ürün ve hizmetlerinin fiyatlandırılmasında yardımcı bilgiler sunmalıdır.	3.58	1.23	0.581		
	İşletmenin rakipleriyle ilgili bilgiler vermelidir.	3.46	1.30	0.577		

Yatırım kararlarında vardım.	İşletmenin nakit fazlası olduğu dönemlerde yapılacak kısa vadeli yatırımlar için gerekli bilgileri sağlamalıdır.	3.58	1.26	0.799	11.992	0.838
	Diğer işletmelerle yapılacak stratejik işbirlikleri ve ortaklıklarda işletmeye yardımcı bilgiler sunmalıdır.	3.50	1.23	0.787		
	Muhasebe standartları konusunda yeterli bilgiye sahip olmalı ve işletmemizde bunları uygulamalıdır.	3.87	1.18	0.780		
	İşletmedeki stratejik iş birimlerinin karlılık analizlerine yardımcı bilgiler sunmalıdır.	3.47	1.22	0.765		
Maliyet-ver. Çal. Yrd.	İşletmenin maliyetlerini azaltmada yardımcı bilgiler sunmalıdır.	4.03	1.06	0.749	11.199	0.765
	İşletmenin maliyetlerini yönetmede yardımcı olmalıdır.	4.04	1.02	0.745		
	İşletmenin verimliliğini ölçmede yardımcı olmalıdır.	3.79	1.17	0.623		
	İşletmenin finansal performansının ölçümünde yardımcı olmalıdır.	3.86	1.10	0.527		
Temel mu- hasebe hiz-	Vergi dairesi ile ilgili işlemleri yapmalıdır.	4.44	0.73	0.736	8.180	0.623
	Sosyal Güvenlik Kurumu ile ilgili işlemleri yapmalıdır.	4.32	0.87	0.724		
	Dönem sonu envanter çalışmalarını tam olarak yaparak faaliyet sonucunu tam ve doğru olarak ortaya koymalıdır.	4.35	0.85	0.591		
	Yaptığı çalışmalarla işletmenin durumunu tam ve gerçeğe uygun olarak ortaya koymalıdır.	4.23	0.95	0.583		
Kaiser Meyer Olkin Scale Validity :					0.874	
Bartlett Test Ki Square :					4149.007	
Df :					300	
P :					0.000	
Toplam Faktör Açıklayıcılığı :					55.359	
Toplam Güvenilirlik :					0.899	

2.3. Güvenilirlik Analizleri

Anketin güvenilirlik çalışmaları, iç tutarlık katsayı (Cronbach alpha) değerleri hesaplanarak yapılmıştır. Cronbach alfa katsayısı, ölçek içinde bulunan maddelerin iç tutarlılığının (homojenliğinin) bir ölçüsüdür. Alfa katsayısı ölçekte yer alan k sorunun varyansları toplamının genel varyansa oranlanması ile bulunan bir ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır (Özdamar, 1997: 493). İlgili ölçeğin alfa katsayısı ne kadar yüksek olursa "bu ölçekte bulunan maddelerin o ölçüde birbirleriyle tutarlı ve aynı özelliğin öğelerini yoklayan maddelerden oluştuğu ya da tüm maddelerin o ölçüde birlikte çalıştığı" yorumu yapılır (Alpar, 2003: 381).

Çalışmamızda tespit edilen Cronbach alfa katsayıları Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te sunulmuştur. Buna göre iş süreçleri faktör analizinde Cronbach alfa katsayıları muhasebe süreçleri faktörü için 0.848, dış çevre değişimine uyum faktörü için 0.843 ve iş süreçleri faktör analizinde yer alan tüm değişkenlerin toplam güvenilirlik katsayısı 0.890 olarak hesaplanmıştır. Kriz faktör analizinde Cronbach alfa katsayıları krizin etkileri faktörü için 0.806, çözüm faktörü için 0.763 ve kriz faktör analizinde yer alan tüm değişkenlerin toplam güvenilirlik katsayısı 0.805 olarak hesaplanmıştır. Meslek mensuplarından beklentiler faktör analizinde elde edilen faktörlerden işletmenin stratejik kararlarında yardım faktörünün katsayısı 0.911, yatırım kararlarında yardım

faktörünün katsayısı 0.838, maliyet ve verimlilik çalışmalarında yardım faktörünün katsayısı 0.765 ve temel muhasebe hizmetleri faktörünün katsayısı 0.623 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca muhasebe meslek mensuplarından beklentiler faktör analizinde yer alan tüm değişkenlerin tümünün birlikte Cronbach alfa katsayısı 0.899 olarak hesaplanmıştır.¹⁵ Buradan iş süreçleri faktör analizindeki faktörlerinin yüksek derecede güvenilir, kriz süreçleri faktör analizindeki krizin etkileri faktörünün yüksek derecede güvenilir ve çözüm faktörünün ise oldukça güvenilir olduğunu söyleyebiliriz. Diğer taraftan muhasebe meslek mensuplarından beklentileri faktör analizinde tespit edilen stratejik kararlarında yardım ve yatırım kararlarında yardım faktörleri yüksek derecede güvenilir, maliyet ve verimlilik çalışmalarında yardım ve temel muhasebe hizmetleri faktörleri oldukça güvenilir ölçekler olarak görülmektedir. Yine tüm faktörler birlikte alınarak hesaplanan Cronbach alfa katsayısına göre faktörler yüksek derecede güvenilir ölçeklerdir sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca her üç faktör analizinde yer alan sekiz faktörde toplanan hiçbir değişkenin toplam korelasyon ile negatif ilişkisi söz konusu değildir. Böylece üç faktör analizinde yer alan tüm ölçeklerin kendi içlerinde toplanabilirliği bozulmamıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Muhasebe meslek mensuplarının kriz ortamında da en önemli görevlerinden biri işletme hakkında bilgi bekleyen muhasebe bilgi kullanıcılarına bilgi sunmaktır. Kriz ortamında işletmelerin; talep düşmesi nedeniyle satışlarında azalma, stoklarda artma, alacak tahsilinde sorunlarla karşılaşma, borçlanma olanaklarında daralma gibi problemlerle karşılaşır. Bu problemler işletmelerin girdi, üretim, fiyat, yatırım kararları, istihdam imkânları, kar marjları, kalite düzeyleri, kapasite kullanım oranlarını düşürür. Ayrıca yerel para biriminin değerinde meydana gelen düşüşler ihracatın azalmasına ve ithalatın artmasına neden olarak işletmelerin göstergelerini olumsuz etkiler. Ekonomik krizlerin tüm bu olumsuz etkileri işletmelerin kapanmasına yada el değiştirmelerine yol açabilir.

¹⁵ Cronbach Alfa Katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği aşağıdaki gibi yorumlanır (Kalaycı vd., 2006: 405), (Alpar, 2003: 382): $0.00 \leq \alpha \leq 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir, $0.40 \leq \alpha \leq 0.60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşüktür, $0.60 \leq \alpha \leq 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir, $0.80 \leq \alpha \leq 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Kriz dönemlerinde işletmelerin değişen çevreye ayak uydurması kritik öneme sahiptir. Bu yüzden karar süreçlerinde hız, esneklik ve doğruluk gereksinimini ön plana çıkarmaktadır. Muhasebe meslek mensubunun kriz öncesi, krizde ve kriz sonrası görev ve sorumlulukları vardır. Bu çerçevede kriz öncesinde uyarı sistemlerinin kurulması, kriz esnasında işletmelerde kriz yönetimine yardımcı olacak bilgilerin sunulması ve kriz sonrasında yapılanların değerlendirilmesi konularında muhasebe meslek mensupları işletme yönetimine yardımcı olmalıdır.

İşletme yöneticilerinin kriz ortamında kendi iş süreçleri ve kriz algılamaları ile muhasebeden beklentileri önemlidir. İşletme yöneticilerinin muhasebe meslek mensuplarından beklentileri belirlenmesi verilen hizmet kalitesinin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca, muhasebe mesleğinin bilgi boyutunun ön plana çıkarılması ve işletme sahiplerinin, meslek mensuplarından katma değerli hizmetler alabilecekleri konusunda bilinçlenmelerine de yardımcı olabilecektir.

Çalışmamızda ülkemizde kobilerin kriz ortamında kendi iş süreçleri ve kriz hakkındaki tutumları ve muhasebe meslek mensuplarından beklentileri araştırılmıştır. Bu amaçla hazırlanan bir anket ülkemizin yedi ilinde rassal olarak seçilen kobi niteliğindeki işletmelere uygulanmıştır. Anketten elde edilen veriler çeşitli istatistiksel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerin ortalama, standart sapmaları hesaplanmış, faktör analizleri ve bu faktörlerin güvenilirlik analizleri yapılmıştır.

Faktör analizleri sonucu elde edilen faktörlerde toplanan değişkenlere verilen cevapların ortalamaları ve standart sapmaları incelendiğinde anlamlı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Buna göre Tablo 2’de özetlenen iş süreçleri faktör analizinde elde edilen muhasebe süreçleri faktöründe toplanan değişkenlerin ortalamaları 2.43 ile 3.32 arasındadır. Bu değişkenlerin standart sapmaları ise 1.32 ve 1.43 arasında değişmektedir. Böylece bu faktördeki değişkenlere katılımcıların orta seviyede katıldıkları söylenebilir. Diğer taraftan dış çevre değişimine uyum faktöründe toplanan değişkenlerin ortalamaları 3.36 - 4.02 ve standart sapmaları ise 0.95 ile 1.28 değerleri arasındadır. Böylece bu faktörde toplanan değişkenlere katılımcıların daha fazla katıldıkları söylenebilir.

Tablo 3’te özetlenen kriz faktör analizi sonucu elde edilen faktörlerden kriz etkileri faktörüne verilen cevapların ortalamaları 4.08 – 3.81 ve standart sapmaları 0.90 – 1.10 değerleri arasındadır. Buradan katılımcıların

bu faktördeki ifadeler yüksek oranda katıldıkları söylenebilir. Ancak çözüm faktöründe toplanan değişkenlere verilen cevapların ortalamaları 2.94 – 3.42 ve standart sapmaları 1.18 – 1.41 değerleri arasındadır. Böylece bu ifadeler orta seviyede katılım olduğu söylenebilir.

Tablo 4'te özetlenen muhasebe meslek mensuplarından beklenti faktör analizinden elde edilen birinci faktör olan işletmenin stratejik kararlarında yardım faktöründe toplanan değişkenlerin ortalamaları 3.29 ile 3.58 ve standart sapmaları 1.22 ile 1.35 arasındadır. Böylece bu faktöre katılım orta seviyededir. Yatırım kararlarında yardım olarak isimlendirdiğimiz ikinci faktörde toplanan değişkenlerin ortalamaları 3.47 ile 3.87 ve standart sapmaları 1.22 ile 1.35 arasındadır. Yöneticiler bu faktörde toplanan değişkenlerin bir kısmına yüksek, bir kısmına da orta seviyede katılmaktadırlar. Maliyet ve verimlilik çalışmalarında yardım olarak adlandırdığımız üçüncü faktörde toplanan değişkenlerin ortalamaları 3.79 ile 4.04 ve standart sapmaları 1.02 ile 1.17 arasındadır. Böylece yöneticilerin bu faktörde toplanan değişkenlere yüksek seviyede katıldıkları söylenebilir. Temel muhasebe hizmetleri olarak isimlendirdiğimiz dördüncü faktörde toplanan değişkenlerin ortalamaları ise 4.23 ile 4.44 ve standart sapmaları 0.73 ile 0.95 arasında değişmektedir. Buradan yöneticilerin bu faktörde toplanan değişkenlere yüksek seviyede katıldıkları sonucu çıkarılabilir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, kobilerin dış çevre değişimlerine uyum, krizin etkileri, temel muhasebe hizmetleri ve maliyet ve verimlilik çalışmalarında yardım faktörlerinde toplanan değişkenlere daha yüksek oranlarda katıldıkları, yatırım kararlarında yardım faktörüne nispeten yüksek oranda katıldıkları ve muhasebe süreçleri, çözüm ve işletmenin stratejik kararlarında yardım faktörlerinde toplanan değişkenlere daha düşük oranlarda katıldıkları söylenebilir.

Böylece kobilerin krizin etkilerini hissederek değişen dış çevre şartlarına uyum sağlamaya çalıştıkları sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca temel muhasebe hizmetleri ve maliyet ve verimlilik çalışmalarında yardım konusunda muhasebe meslek mensuplarından yüksek düzeyde, yatırım kararlarında yardım konusunda nispeten yüksek düzeyde beklentilere sahiptirler. Diğer taraftan krizin fırsat olarak görülmediği, çözüm konusunda muhasebeden elde edilecek bilgilerin çok fazla önemsenmediği, muhasebe süreçlerine yeteri kadar önem verilmediği ve işletmenin stratejik kararlarında muhasebe meslek mensuplarından orta seviyede beklentilere sahip oldukları söylenebilir.

Çalışmanın örneklem sayısı itibarıyla, Türkiye'deki küçük ve orta büyüklükte işletmelerin tamamını temsil yeteneğinin düşük olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, anket hazırlanırken özen gösterilmiş olmasına rağmen çalışma, katılımcıların soruları yanlış anlamasından kaynaklanan hataları barındırıyor olabilir. Bununla birlikte elde edilen sonuçlar düşünüldüğünde bu sakıncalar ihmal edilebilir.

Bu çalışma küçük ve orta büyüklükte işletmelerle sınırlandırılmıştır. Kobi hacmini aşan büyük işletmelere yapılacak benzer araştırmalardan farklı sonuçlar elde edilebilir. Diğer taraftan kobilere elde edilen sonuçlarla büyük işletmelerden elde edilecek sonuçların karşılaştırılması ayrı bir çalışma konusu olabilir. Ayrıca ekonomik krizlerde muhasebenin rolü ve özellikle krizlerin ortaya çıkmasındaki sorumluluklarının araştırılması da yararlı sonuçlar ortaya koyabilir.

KAYNAKÇA

ALPAR, Reha. (2003). Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlere Giriş I, Nobel, Ankara.

APAK, Sudi. (2009). 1929 ve 2008 krizlerinin karşılaştırılması: Dünya ve Türkiye Örneği, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 41: 6-11.

AYBOĞA, Hanifi, (2003). Globalleşme Sürecinde Ülkemizde Muhasebe Mesleği ve Meslek Mensuplarının Eğitimi, T.C. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, cilt XVII, 1: 327-359.

BALCI, Ali. (1997). Sosyal Bilimlerde Araştırma, TDFO Bilgisayar-Yayıncılık San.Tic.Ltd.Şti., Ankara.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener. (2007). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, Pegem A Yayıncılık, Ankara.

DAŞTAN, Abdulkemal. (2009). Ekonomik Kriz Dönemlerinde Muhasebe Bilgi Sisteminin İşletmelerdeki Rolü ve Kriz Yönetimine Katkısı, Muhasebe ve Denetime Bakış, 28: 57-72.

HACIRÜSTEMOĞLU, Rüstem. (2009). Muhasebede Uzmanlaşma, Mali Çözüm, 93: 17-27.

KALAYCI, Şeref (edit). vd. (2006). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, İstanbul.

KALMIŞ, H., ESKİN, İ., GÜMÜŞ, F., (2006) "İşletmelerde Mali Bilgiler Üretmesinin Önemi ve Etik" Mali Çözüm, 75, 141-160.

ÖZDAMAR, Kazım. (1997). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi I, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1001, Fen Fakültesi yayınları, No: 11, Eskişehir.

ÖZDAMAR, Kazım. (2004). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi 2, Kaan Kitabevi, Eskişehir.

SİPAHİ, Beril. YURTKORU, E.Serra. ÇİNKO Murat. (2008). Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi, Beta Basım Yayın, İstanbul.

SUADİYE, Gülhan. YÜKSELEN, Cemal. (2001). Mükelleflerin ve Muhasebecilerin Birbirlerinden Beklentileri: Hatay İlinde Bir Araştırma. Mali Çözüm, 56, 11:20

ŞAKRAK, Münir. (1999). Kriz Döneminde Muhasebe Bilgi Sisteminin Rolü, Muhasebe Finansman Dergisi, 10: 48-58.

YILDIRIM, Suat. (2007). Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Faaliyetlere İlişkin Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi, Muhasebe ve Denetim Bakış, 23: 33-45.